

Algemene gegevens interview

Titel	Erfgoed van de Oorlog, Bystander Memories, interview met geïnterviewde RG-50.570.0020a
Geïnterviewde	Herman Kars(HK), 31 oktober 1915
Interviewer	Martijn van Haalen(IV) Interakt, Televisie en Multimedia.
Plaats	Amsterdam
Tijd	00:00:00 - 01:08:04 (file 1) 00:00:00 - 00:10:06 (file 2)
Trefwoorden	Joodse vrouw, schoonfamilie, gemengd huwelijk, Amsterdam, Bos en Lommer buurt, Hollandse Schouwburg, Westerbork, Vught, arrestaties, deportaties, politie, Philips, Rivierenbuurt, Sobibor, Joodse Raad, afscheidsbrief, onderduiken Jewish wife, in laws, mixed marriage, Bos en Lommer neighbourhood, arrests, deportations, police, Philips, Jewish Council, farewell letter, hiding
Samenvatting	<p>De geïnterviewde was getrouwd met een joodse vrouw en vertelt over de arrestatie van zijn schoonfamilie die ondergedoken waren. Hij vertelt dat ze de mogelijkheid hadden om te ontsnappen uit de Hollandse Schouwburg, maar dit niet durfden. Na hun deportatie naar respectievelijk Westerbork en Vught is er nog enige correspondentie geweest die de geïnterviewde voor leest. Hij vertelt verder over arrestaties die hij gezien heeft en over de onderduikers aan wie hij en zijn vrouw onderdak boden.</p> <p>This interviewee was married to a Jewish woman and describes the arrest of his family-in-law who were in hiding. He explains that they had the opportunity to escape from the Hollandse Schouwburg [Dutch Theatre], but were afraid to do this. After their deportation to the Westerbork and Vught concentration camps respectively, there was some more correspondence, which the interviewee reads aloud. He tells us about other arrests he saw and about the people for whom he and his wife provided a hiding place.</p>
Transcriptie gemaakt door	Vrije Universiteit, M.Vlasblom, C.Jelsma
Eigenaar van het bestand	Vrije Universiteit, United States Holocaust Memorial Museum

Transcriptie

00:00:00.00
[01:00:03.16]

00:00:28
[image 01:00:31] (Dhr Herman Kars in beeld)

IV Kunt u me zeggen allereerst hoe u naam is en waar en wanneer u bent geboren.
HK Mijn naam is Herman Kars, ben geboren 31 oktober 1915 in Kerkrade, Limburg.
IV In het zuiden van Nederland.
HK Het zuiden van Nederland.
IV Dus u bent dit jaar..
HK Negentig

00:01:00
[image: 01:01:01]

IV U wordt in het zuiden geboren?
HK Ja
IV In wat voor een gezin?
HK Mijnwerkers gezin. M'n vader was mijnwerker.
IV Is daar ook een mijnstreek?
HK Mijnstreek, nu niet meer maar toen wel. Volgensmijn (...?)
IV Wat voor een, was het een bijzondere streek van Nederland?
HK Nou bijzonder, het was daarom bijzonder dat daar alle kolenmijnen gevestigd waren, alle kolenmijnen van Nederland bevonden zich daar. Staatsmijnen en particuliere mijnen de begonnen ze daar. En mijn vader werkte in de domeniale mijn in, bij Kerkrade.
IV Was het een streek waar men religieus was of.
HK Jazeker, was men religieus.
IV Welke richting?
HK Rooms Katholiek.
IV Rooms Katholiek.
HK Rooms Katholiek.
IV En was het gezin waar u uitkwam ook Rooms Katholiek?
HK Nou we noemden zich zo maar ze deden er niet veel aan.

00:02:00

[image 01:01:59.13]

IV Was het een groot gezin?

HK Vier mensen, tenminste vader moeder vier jongens, vier zonen. Waarvan ik de oudste was.

IV En eh dus u was niet erg belijdend Katholiek

HK Nee

IV Maar de streek in het algemeen wel.

HK Als streek wel.

IV Dus u bent, daar geboren ook op lagere school geweest?

HK Nee. Wij zijn vrij vroeg naar Amsterdam gegaan.

IV Hoe oud was u toen?

HK Toen was ik euh vier jaar.

IV Herinnert u zich dat nog?

HK Ja zeker, zeer wel. Zeer wel, heel goed zelfs. Kwam daar nog op de voorbereidende school terecht, dat ik vier jaar was en ik heb zitten schreeuwen dat m'n moeder hard wegliep. Maar na een paar dagen was ik gewend en toen vond ik het heerlijk om op school te zitten. Want er werd geknutseld, je werd beziggehouden zoals het op school ging. Er werd gekleid en er werd geverfd en geschilderd en al die dingen meer.

00:03:03

[image 01:02:59.11]

HK Dat was leuk, heel leuk.

IV Zesentachtig jaar gelden.

HK Ja

IV Kwam u met het gezin, waar te wonen in Amsterdam?

HK We kwamen te wonen in de Valckeniersstraat, allereerst de Valckeniersstraat.

IV Is dat een buitenwijk of?

HK Nee het is een beetje nog in het centrum van de stad, tegen het centrum aan.

IV Ah

HK Tegen het centrum aan.

IV En was het gezin in goede doen, of was het?

HK Nou m'n vader was vanaf de mijnen naar de spoorwegen gekomen, bij Weggewerken. Hij zat bij wegwerken, mijn vader.

IV Dus een rijk gezin of..

HK Nee, helemaal niet. Sappelen.

IV Sappelen.

HK Sappelen.

IV Een comfortabele woning?

HK Aha het was een hokje. Een hokje van vier bij vier. Een bedstee en een klein hokje er tegenaan. Dat was het.

IV Voor vier mensen?

00:04:00

[image 01:03:54.12]

- HK Ja toen voor zes mensen. Toen alle broers er ook bijkwamen.
IV Euhm dus het was geen luxueuze jeugd.
HK Helemaal niet. Helemaal niet.
IV U ging naar de lagere school ook in Amsterdam?
HK Ja
IV En was dat een school in de buurt daar?
HK Ja, in de Lepelstraat. Ik weet niet of die er nog is maar. Lepelstraat.
IV Dus achter Carré?
HK Ja niet ver van Carré af.
IV Het grote theater van Amsterdam.
HK Ja.
IV Ook in het centrum?
HK Ook in het centrum.
IV Was het een leuke tijd, die schooltijd?
HK Ik heb m'n schooltijd altijd, zeker m'n lagere schooltijd, altijd als een fijne tijd, heerlijke tijd. Want ik had een onderwijzer waar ik goed mee op kon schieten. Die ik nog steeds tot aan z'n dood toe heb bezocht. In 1981.
IV Toen is die pas overleden?
HK Toen is die overleden, 85 jaar oud.
IV Waarom was het zo'n leuke tijd?

00:05:00

[image 01:04:52.01]

- HK Nou ik kon goed opschieten, ik kon vrij goed leren. Maar dan gaat het vanzelf allemaal. Ik had ontzettend veel ideeën in aardrijkskunde en geschiedenis dat waren mn vakken bewijze van spreken. Kon goed rekenen. Afijn, ik kon goed meekomen, goede cijfers. Ik had goede cijfers.
IV Was het een gelovige school of een openbare?
HK Nee, nee een openbaar
IV Openbaar
HK Openbaar
IV Dus daar zaten kinderen van alle...?
HK Allerlei, allerlei euh geloven. Veel Joden onder andere, nee, nee niet veel Joden maar er zaten kinderen van ieder geloof Protestant, Katholiek enzovoorts
IV En ook Joden.
HK En ook neutraal, mensen die helemaal niet geloofden, Amsterdam.
IV En ging dat allemaal goed met elkaar om?
HK Ja, er werd wel eens gevochten met elkaar. Dat werd wel, dat hoorde er zo bij geloof ik. Ook van deze school tegen de andere school, dat hadden ze dan wel eens. Ik heb er nooit aan meegedaan, want ik hield niet van klappen krijgen. Maar ik bedoel, dat komt wel eens voor. Nou ja dat kwam wel eens voor.

00:06:00

[image 01:05:49.17]

- IV Dus u zit, ik zit even te rekenen, zo vanaf 1915, dan gaat u 1922 op lagere school?

- HK Ja 1921 1922 ja, nee begin 1922 op lagere school.
IV Dus de lagere schooltijd waar u nu over spreekt die valt in de twintiger jaren.
HK Van 22 tot en met 28. Ik heb alle klassen doorlopen in een klap. Ik heb al die zes klassen doorlopen.
IV En waar ging u naar de lagere school naar toe?
HK Naar de MULO.
IV De MULO, waar leidde die voor op?
HK Daar leidde, men was van plan om voor een kantoorbaan ofzo opgeleid te worden. Ik heb dat een paar jaar gedaan en toen ben ik er van af gegaan, ik wou niet meer. Ik kon daar niet aarden.
IV Op de MULO niet.
HK Nee ik kon niet aarden. Die Mulo was helaas vlak tegen een brouwerij aangeplakt en elke morgen als je er weer kwam dan kwam je door die zware gist lucht van de brouwerij, ik hield het niet uit.

00:07:00

[image 01:06:47.05]

- HK En het gezin kon geld gebruiken. Dus ik ben na een paar jaar opgestapt en ben gaan werken.
IV Ah, dus de middelbare schooltijd was niet echt leuk?
HK Die was helemaal afgelopen, en niet gezellig ook.
IV Waarom niet?
HK Nee viel me tegen. Was niet gezellig ook.
IV Weet u nog waarom niet?
HK Nou, de onderwijzerstypen enzovoorts dat er was waren beherig. Dat waren echt beheren. En als je een onderwijzer gewend bent die als het ware een vader voor je is. En je krijgt dan ineens een meneer. Het is anders, ik kon niet aarden. Ik kon niet aarden absoluut niet. Kon wel leren, maar niet aarden.
IV U ging werken?
HK Ik ging werken.
IV Weet u nog in welk jaar dat was?
HK Dat was in 1930, en ik kwam voor het eerst bij de spoorwegen. Daar heb ik twee jaar gezeten.
IV Waar u vader al werkte.
HK Waar mijn vader ook werkte.
IV Wat deed u daar voor werk?
HK Ik deed de jongste bediende, en ik haalde telegraafregement, regelement, haalde ik, telegrafist. En ikke het linker bladzijde van het seinregelement, en het rechterbladzijde van het seinregelement.

00:08:01

[image 01:07:46.01]

- HK En in 1932 dat was altijd gewoon bij de spoorwegen. Toen werden een hele boel mensen eruit gegooid en ik was daar ook bij. Ontslagen.
IV Waarom?

- HK Nou er was een nieuwe rem uitgekomen. Men had eerst de westinghauserrem. En dat ging over in de Consernorum(..?), en de Consernorrem die had de eigenschap dat alle wagens, geremd werd als de locomotief aanzette de rem. Vroeger met de Westinghauserremde alleen de locomotief en de wagens die er achteraan kwamen duwden nog op maar die hadden op elke wagen een kast waarin een remmer zat, mee te remmen. [Dhr maakt handgebaar]En toen werden die mensen allemaal overbodig, wie minder dan zeven dienstjaren had die ging eruit, en wie meer dan zeven dienstjaren had, die bleven. Nou ik had er 2 dienstjaren, dus daar ging ik.
- IV Maar u zat aan zo'n rem?
- HK Ik niet ik zat eh ik zat op kantoor telegraafstoel. Ik zat met de telegraaf.

00:09:00

[image 01:08:42.16]

- IV D'r ging veel personeel uit?
- HK Heel veel. Heel veel.
- IV In 32, in de dertiger jaren...
- HK Ja
- IV Verandert er nogal wat in de wereld.
- HK Enorm
- IV Nederland, gaat het economisch niet goed. Heeft u daar iets van gemerkt?
- HK Ja nou en of, en of van 1932 tot en met 1940 ongeveer is Nederland ook zwaar getroffen door de recessie, zo zeven acht jaar lang.
- IV Zag u daar wat van?
- HK Huh?
- IV Zag u daar wat van?
- HK Nou daar zag ik wat van, er was veel werkeloosheid toen had men vierhonderd duizend werkelozen. Op een bevolking van acht miljoen. En ondersteuning was er in het begin niet. Dus je moest maar zien hoe je redde. Want de regering vond dat het niet hun taak was, om die mensen die werkeloos waren te steunen. Dat was niet hun taak zeiden ze, maar het werd toch te erg en, en toen kwam er wat steun af. Toen begon er een klein beetje met sociale wetten kwam dan. Begin van de sociale wet,

00:10:00

[image 01:09:39.19]

- HK het eerste de ziekte wet. Dat was dan dat als je ziek werd de eerste drie dagen kreeg je niks, en de rest van de tijd dat je ziek was kreeg je zeventig procent. Zeventig procent, zo was dat.
- IV De , het gezin vader en moeder waren die politiek geïnteresseerd.
- HK Nee, nee, nee niet zo . Ze deden wel, ze stemden wel rood. Maar politiek geïnteresseerd nee, nee.
- IV Behalve dat er in Nederland crisis is, verandert er ook in de wereld buiten het een en ander
- HK Overall crisis, heel Europa. Amerika daar begon het. De crash in New York, dat de beurs ineens kelderde, de zwarte donderdag noemen ze dat geloof ik. En dat begon in Amerika, daar begon het ook. Daar begon het.

- IV In Duitsland veranderde het een en ander.
HK Heel erg. Duitsland, heel erg. Daar kwam het nazisme op, door die enorme werkloosheid.

00:11:01

[image 01:10:38.11]

- HK Dat was de groundbodem van dat nazisme in Duitsland. In Duitsland was dat verschrikkelijk.
IV Was er bij u thuis, want die berichten kwamen. Kwamen die berichten door naar Nederland?
HK Ja via de krant, via de krant wel. We lazen het Volk, dat was een dagblad van de SDP toen.
IV De socialisten
HK Ja, daar werd wel bericht over hoe het in Duitsland toeling. Wat schreef die erover? Nou ja als er weer eens Joden vervolgingen waren. Of dat weer eens een, een of andere coup werd gepleegd in de Nazi partij zelve. Maar ja daar was ook jezelf (XX) van regeringswege werd je daar gemaand van kalm aan tis een bevriend staatshoofd en dergelijke meer, het was een bevriend staatshoofd, daar moest je niet al te negatief over praten.
IV Dus de krant bedoelt u, hield zich in?

00:12:00

[image 01:11:35.02]

- HK Over het algemeen wel ja. Zeg pa, de linkse kranten over het algemeen praten er wel over en dergelijke dingen meer, maar rechts deed niet veel. Dat werd kalm aan.
IV En euh werd er in uw omgeving, op het werk, of in de vriendenkring over gesproken wat er gaande was, over de grens?
HK Nou ja ik kwam in de jeugdbeweging. En het was een socialistische jeugdbeweging de HJC, daar werd volop politiek gesproken. Volop. Volop.
IV Wat zei men daar?
HK Nou ja daar bestreed men het nazisme natuurlijk. Met de mond uiteraard. Maar eh hoe dat ging allemaal. Ook het Russische communisme werd bestreden net zo goed. net zo goed, dat was niet democratisch. Dus daar werd over gesproken. En af en toe ook gedemonstreerd als er gedemonstreerd moest worden. Dat was er ook tegen dit,

00:13:00

[image 01:12:32.11]

- HK en tegen dat. Het hielp wel niet, maar er werd gedemonstreerd.
IV En daar liep u in mee?
HK Daar liep ik wel eens in mee, ja.
IV Dan ehm, tegen het eind van de dertiger jaren.
HK Ja
IV Euhm wordt het menens op z'n Amsterdams gezegd. En Duitsland valt andere landen aan.

- HK Duitsland valt Polen binnen.
IV Herinnert u zich nog dat, dat gebeurde?
HK Ja zeker, heel veel deining, daarom dat Polen binnenviel. En daarna kort daarna
nog een Denemarken, Noorwegen en Noorwegen.
IV Hoe reageerde men hier erop?
HK Nou geschrokken. Men was over het algemeen geschrokken, Ik ben wel
geschrokken geweest dat het ineens zo begon. En dr werd hier ook alvast in 38,
39, werden distributiebonnen al uitgereikt. De distributiebonnen werden
uitgereikt. Dus toen zei mijn vader al jongens dat wordt niks hoor, dat word
gesodemieter om het platweg te zeggen.

00:14:00

[image 00:13:30.05]

- HK Nou ja we hopen allemaal dat je, dat dat ons voorbij ging allemaal. Nou eh ik heb
toen nog meegedaan in een zogenaamde EHBO club, waar vrijwilligers van de
EHBO, als er wat gebeurd, als er wat gebeurd. Veel lol uiteraard, d'r was veel lol
bij met dan doen. Ach het word niet zo erg enzovoorts. Dus er werden grappen
gemaakt. Ja tot dat in 1940 in mei de zaak barste, ja toen moest wel allemaal in
dienst en daar herinner ik me nog dat er een grote EHBO tasse en dat was dan
voor de hele wijk, als er wat mocht gebeuren. En als je dan elkaar afloste overdag
of 's nachts moest je die tas overdragen. Een tas voor vierduizend mensen, als dr
wat gebeurd. Dr is gelukkig niks gebeurd.
[HK neemt slok water]
IV U bent dan, u moest dus met de EHBO tas door de straten.
HK Ja op het kantoortje, er was ergens een lege woning.

00:15:00.04

[image 01:14:27.18]

- Daar zaten we dan met z'n, daar zaten we dan wie er dienst hadden. Om beurten,
vier uur op vier uur af enzovoort. En daar was die tas. En die tas.
IV Die EHBO tas
HK EHBO grote EHBO tas.
IV Wat zat daar in?
HK Verbandmiddelen, jodium uiteraard, pleisters en dergelijke dingen meer.
IV Voor als?
HK Voor als er wat gebeurde, als er een bombardement zou gebeuren. Nou ja. Dat
was lachwekkend natuurlijk, maar ja toen je geloofde erin.
IV Is Amsterdam gebombardeerd?
HK Een paar, paar delen van Amsterdam zijn per ongeluk gebombardeerd. In de buurt
van de Blauweburgwal, daar is per ongeluk een bom gevallen. Een Duits vliegtuig
wat overkwam en achtervolgd werd door de Nederlandse vliegers, en die hebt
toen die ballast er uitgegooid is in de buurt van de Blauweburgwal is er toen een
bom gevallen.
IV Maar verder?
HK Verder niet. Verder niet.
IV De oorlog duurde kort he?

HK Het duurde vijf dagen en toen was het gebeurd.

00:16:01

[image 01:15:26.14]

HK Toen was het gebeurd, vijf dagen.

IV En toen?

HK Ja dan sta je voor het feit, van eh wat nu? wat nu? Ik had een Joodse vrouw, of een Joodse verloofde toen. Enne ik zei laten we nou maar gauw trouwen, want zeg me dat wordt verboden. Nu kan het nog. Maar het wordt gegarandeerd verboden. Nou en toen begon eigenlijk een beetje, in het begin merkte we niet veel Seyss-Inquart zei jullie Joden hebben niks te vrezen. Dat zei die nog in die Jodenbreestraat bij het `Titop Theater

IV Wanneer?

HK In het begin van de oorlog was

IV Seyss-Inquart kwam naar?

HK Seyss-Inquart was er al in juni ongeveer 40, en toen zei die 'Ihr Joden hat nichts zu fürchten' had ie gezegd. U heeft niks te vrezen. Nou ja, dat geloofde je dan maar.

IV Was u daar bij toen hij dat zei?

HK Nee dat heb ik gezien, via de krant gelezen.

00:17:02

[image 01:16:24.18]

HK En eh Kwavotus (...?) enzovoort, ik was er niet zelf bij.

IV Waar zei die dat, zei u?

HK In de Jodenbreestraat, nabij het TitopTheater zei die dat.

IV Vlakbij de Joodse buurt.

HK Ja bij de Joodse buurt.

IV Dus het viel mee zullen we maar zeggen.

HK Leek meevallen, het begin. Betrekkelijk *gemutlich* zoals ze dat noemen willen weet je wel. Er was geen last. Maar in 1941 dan begon men te pesten he, toen mochten de Joden niet meer in de tram. En ze mochten niet meer in de theaters komen, en ze mochten dit niet en ze mochten dat niet, ze kregen we kregen allemaal een persoonskaart. En de Joodse kaart werd nog apart met een J gestempeld. Apart met een J. En de Joden moesten een ster dragen.

IV Uw vrouw ook?

HK Moest ook dragen, maar heeft hem nooit gedragen. Heeft hem nooit gedragen. Maar die moest ook een ster dragen.

IV Was het gevaarlijk om hem niet op te doen dan?

HK Kon gevaarlijk zijn, maar zij was vrij moedig.

00:18:02

[image 00:17:22.13]

HK Eerlijk gezegd, ze was vrij moedig. We hebben nooit, hebt nooit een ster gedragen. Nee.

IV Wat was daar het gevaar van, om hem niet op te doen?

- HK Het gevaar om hem niet op te doen, dat je herkenden als Jood. Dr zijn mensen natuurlijk die ook niet een ster droegen. En dan toch, het was een Jood. Nou ja dat gerucht gaat rond, en dat komt een keer door en dan werd je gepakt. Dan werd je gepakt. Ja.
- IV Dus in 1940 trouwt u
- HK Ja, Juli Juni 1940
- IV En eh, u woont nog steeds in het centrum of...?
- HK Nee toen woonden ik in euh de Walbruggenstraat. Toen ik trouwde woonde ik in de Walbruggestraat.
- IV In Amsterdam West.
- HK In Amsterdam West ja. Toen is daar een woning betrokken, ja. En daar heb ik anderhalf jaar gewoond, en toen ben ik hierheen gekomen. En sinds 1943 woon ik hier.

00:19:00

[image 00:18:18.22]

- HK En d'r was nogal een buitenrand hier, want overal keek je over de weilanden. Je keek over de weilanden. En` eh nou ja en toen in 1941 42 begonnen al de eerste Joden vervolgingen. Die begonnen al. In 42 al vast. En toen m'n jongste zwager werd opgeroepen. Die is het eerste van de familie geweest. Nou ja toen zeggen we we moeten maar haard verschaffen met elkaar. En dan moeten we maar zien dat we, veiligheid verschaffen voor onze familieleden, allereerst. En in 42 kregen we een vriendin van mijn vrouw in huis, en die is er tot de bevrijding in geweest. Die vriendin. De verloofde van mijn schoonzus, kwam hier in huis.
- IV Allemaal hier.
- HK Hier in huis, allemaal. Hier in huis. En dan een collega van me, kwam ook hier in huis. Maar die ging, die wisselde dan een maand hier, dan een maand daar, dan een maand daar.

00:20:02

[image 01:19:17.18]

- HK En dan nog een collega en dan nog iemand...,een vrouw. Een Poolse jodin en die is vanaf de Hongerwinter tot hier mee in huis geweest.
- IV Dus het werd vol hier binnen?
- HK Huh?
- IV Dus het werd vol hier binnen?
- HK Het werd vol.
- IV Met hoeveel mensen zat u hier uiteindelijk?
- HK Met vier. met vier.
- IV Onderduikers?
- HK Onderduikers.
- IV Nog even terug naar die eerste, tekenen van dat het mis ging.
- HK Ja.
- IV De Jodenster werd ingevoerd,
- HK Ja
- IV Persoonsbewijs

- HK Ja
IV Zag u iets van eerste zieke(?) problemen, dat eh heeft u iets gezien van arrestaties of van?
HK Nou ik heb gezien in zoverre, dat Amsterdamse politie bereidwillig de mensen de huis liepen, moesten halen dat heb ik gezien.
IV Waar zag u dat?
HK Dat zag ik in de Rivierenbuurt. Rivierenbuurt zag ik dat de Amsterdamse politie de mensen ophaalden.

00:21:02

[image 01:20:15.21]

- HK Een enkele keer werd er wel een razzia gehouden, maar daar was ik nooit bij dat heb ik nooit gezien een razzia met Duitse wagens. Dat de mensen uit de huizen werden geslagen en getrommeld. Nou ja geslagen, nou er uit gehaald. Daar ben ik nooit bij geweest. Dat heb ik nooit gezien.
IV Maar u heeft wel een keer gezien dat iemand werd opgehaald.
HK Dat politieagenten dat ik nog zei zeg kan je niet net doen of ze niet thuis waren, en toen zei die bemoei je met je eigen zaken. Weet je wel.
IV Nog een keer?
HK Dat ie met zo iemand van huis gehaald. Zo'n bejaarde man met een koffertje. Ik zeg kan je niet net doen of die niet thuis was, toen zegt die bemoei je met je eigen zaken. Had die tegen me.
IV Dat zei u tegen de politieagent?
HK Tegen die politieagent ja bemoei je met je eigen zaken.
IV Hoeveel agenten waren er bij zo'n ophaling?
HK Bij een ophaling, dat was verschillend. Dat was verschillend. Wat ik, wat ik heb meegemaakt in de rivierenbuurt dat was, daar werden agenten naar toegestuurd. Er waren diverse agenten,

00:21:59

[image 01:21:10.14]

- HK en die ging hier heen en die ging daar heen, en die ging hier heen, en die haalde die, en die haalde die eruit en die haalde die eruit. Maar niet in massa's dat niet. In massa's heb ik ze niet, ik heb ze wel persoonlijk Joden zien halen.
IV Dus u zag in ieder geval dat een oude man werd opgehaald. En u zei er iets van.
HK Ik zei zo tegen hem, kun je niet doen alsof die niet thuis is? Ken je doen alsof die niet thuis is? Zegt ie, nou bemoei je er niet mee, bemoei je er niet mee.
IV In welk jaar was dat?
HK Dat was in 43, 42 43 ongeveer dat, dat was.
IV Dus toen was de oorlog al flink op weg.
HK Was de oorlog flink op weg. En toen begon het ook, toen begon het ook dat je noemt, dat mensen eruit halen, in die tijd.
IV Hoe ging het verder met uw schoonfamilie?
HK Nou met m'n schoonfamilie dat is het slecht mee afgelopen. Euh in 43 werd mijn schoonfamilie opgeroepen,

00:23:00

[image 01:22:09.07]

HK Om zich naar de polderweg te begeven. Of naar dat Hollandse Schouwburg, daar werden ze ook opgehaald. En m'n schoonvader en schoonmoeder zijn ondergedoken meteen. Mijn schoonvader was kweker, was kweker en grafdelver op de Jodenbegraafplaatsen, grafdelver. En ook een kwekerij had ie voor een Jood, een kwekerij. En die had familie, kwekers rond Amsterdam waar die meteen bij kon, hij kon er meteen terecht. En mijn schoonmoeder kon ook terecht bij een kweker in Uithoorn. Waar in Uithoorn ben ik nooit te weten gekomen, misschien wel beter ook dat ik dat niet weet. Maar die kwam dan af en toe hier heen. Dus de politie is natuurlijk geweest, naar hun huis in betondorp, daar woonde ze in de Brinkstraat. En vol trof ze niet aan, dus die moesten melden bewoners niet thuis.

IV Hoe weet u dat de politie daar is geweest?

00:23:59

[image 01:23:05.23]

HK Dat hebben de burens me verteld daar, dat de politie aan de deur is geweest.

IV Wat voor politie was dat?

HK Gewone politie, gewone politie hier in Amsterdam.

IV Amsterdamse politie

HK Jaaa Amsterdamse politie. Keurige agenten, die waren geweest. Nou ze zijn hier geweest, maar jullie schoonouders waren weg. Nou dan gaan ze natuurlijk, dan heb je nog kinderen of wat dan ook, ik denk dat het zo gebeurd is en m'n schoonmoeder kwam nog wel eens af en toe over vanuit Uithoorn. Want m'n vrouw was nog de enige die er was. Mijn zwagers waren al weg en mijn schoonzussen waren weg. Die kwamen. Dan hadden ze nog een dochter op de Bos en Lommerweg gingen ze een keer kijken. En toevallig die dag was ze er. Was ze er. Toen werd ze meegenomen dus ze zegt 'je zal zeker wel weten waar je man is? Nou vertel dat ook maar eens.' 'Dat zou je aan mijn schoonzoon moeten vragen dat weet ik niet.' 'Oh zeg dan gaan we je schoonzoon met een bezoek vereren', want ik was op mijn werkplaats. En ik kreeg het bericht door op m'n werkplaats dat moeder weg was gehaald.

00:25:02

[image 01:24:06.04]

IV Wat voor werkplaats had u?

HK Kartonages, In Kartonage zat ik.

IV En waar was die?

HK In de Nieuwjongstraat.

IV Dat is de Jodenbuurt

HK Jodenbuurt, aan de Weesp aan de Gelderse kade daar he. En daar kreeg ik het bericht van m'n vrouw, dat moeder weggehaald was. Toen ben ik als de donder naar zijn onderduikadres gegaan. Dat was achterin, wat nou Osdorp is. Daar zat een kweek, allemaal kwekers daar aan die wegen.

IV Een dorpje net buiten de stad.

HK Net buiten de stad, Osdorp. Een kwekerij, en daar had ie wat je noemt een prachtig onderkomen. Een eigen kamertje, en een bed en een pijpje tabak afijn alles wat je maar kon hebben als kweker, dus je zat er heerlijk. Dus die moest ik vertellen van moeder is weg. Nou ja, als je maar niet denkt dat ik weg ga, ik denk er niet aan om op te geven. Ik zeg: 'Pa ik moet je toch vertellen, ze is opgehaald.' Uh stommerd en al die dingen

00:26:01

[image 01:25:03.29]

HK Tis gebeurd. Ik zeg ik zeg het je. Hij zegt: 'Ik ga niet weg ik laat me niet oppakken.' Ik zeg: 'Vader dat moet je zelf weten. Dat moet je zelf weten. Maar ik moet je toch zeggen dat ze weg is.' Nog eventjes na gefoeterd en toen is die z'n boeltje opgelaten en toen is die met me meegegaan. En toen heb ik hem afgeleverd bij de Hollandse Schouwburg, want daar moest die heen. Daar moest die heen.

IV Naar zijn vrouw terug.

HK Naar z'n vrouw, die was er al inmiddels. Die was daar al inmiddels. Ik heb geprobeerd te weten te komen wie die agenten waren, het waren twee agenten die hier boven kwamen. Eigenlijk fout geweest van mijn vrouw in zekere zin, als je een onderduiker in huis hebt en die al gezocht word. En ze bellen: niet open doen. Maar der was meteen open en dan kwamen die twee rotkerels naar boven toe. Amsterdamse agenten. Maar dan in burger in dit geval. In burger.

00:27:01

[image 01:26:00.03]

HK Ik heb dus niet geweten wie die namen waren, ik heb het nog proberen op te vissen. Ik had met ze af willen rekenen naar de bevrijding. Had ik ook gedaan ook. En eh maar ik ben het niet te weten gekomen. Ik heb zelfs nog bij de politie gewerkt na de oorlog. Want ik ben ondanks voorzichtige informatie ben ik niet te weet gekomen wie dat waren. En ik ben het aan de weet gekomen, toen waren ze allebei al dood. Toen ben ik het pas aan de weet gekomen.

IV Toen wist u wie het waren?

HK Ja een jaar of vijftig erna ja. Toen wist ik wie het waren. (Kars neem slok water)

IV En wie waren het?

HK Ene heette Grotendorst en de ander Gingrich

IV Hoe kwam u dat te weten dan?

HK Ik kwam het te weten door een mededeling ergens van, dat dat de beruchtste Jodenjagers waren, van Amsterdam, ik geloof dat ze er zeven en een halve gulden per Jood voor kregen. Als ze een Jood binnenbrachten. En ze konden altijd geld gebruiken de politie. En eh, dat ben ik aan de weet geweest dat die het geweest zijn die het gedaan hadden.

00:28:05

[image 01:27:01.06]

- HK Te weten gekomen, maar ze waren al dood. Toen ik het wist, was vijftig jaar daarna, toen waren ze dood. Helaas, anders had ik ze doodgemaakt.
- IV Dus vader ging vrijwillig naar de Hollandse Schouwburg
- HK Ging met mij mee ja.
- IV Het was de verzamelplaats.
- HK Dat was de verzamelplaats.
- IV U fietste daar door de stad.
- HK Die fietste ja, de fietste in de werkplaats gelaten en ik ben met vader naar de Hollandse Schouwburg gegaan. En daar hebben we afscheid van elkaar genomen.
- IV Hoe was dat ritje?
- HK Huh?
- IV Hoe was dat ritje?
- HK Nou, ik ben voor het eerst eigenlijk. Het heeft me ontzettend aangegrepen. Dat ik hem weg moest brengen. En ik had hem afgeleverd, kan ik wel zeggen, daar bij die Schouwburg en toen ben ik lopend geweest van mn werkplaats naar de schouwburg. En toen kwam ik terug en toen kwam ik langs Mozes en Aaronkerk. Die stond open.

00:29:02

[image 01:27:56.07]

- HK Niemand te zien. Toen ben ik daar naar binnengelopen. En toen heb ik voor dat altaar gestaan. Ik ben weliswaar ongelovig lieve God, maar sta jij dat toe? Maar God hoort niks, en God ziet niks, en hoort helemaal niks. Dus je staat er voor niks te prevelen. Dat was even mijn uiting, mijn uiting, die ik dan toen had. Die ik toen had. Dus ze zijn weggevoerd. En heel spoedig daarna scheen de straf vervallen te zijn, als strafverval beschouwt te zijn werden ze naar Westerbork gebracht. En 22 juni of juli, juni of juli daar wil ik af wezen, 43 zijn ze naar Auschwitz vervoerd en zijn in Auschwitz onmiddellijk daarna vergast.

00:30:01

[image 01:28:52.16]

- IV Was, was ueh. Toen u daar door de stad fietste.
- HK Ja
- IV Eh richting schouwburg.
- HK Ja
- IV Met uw schoonvader.
- HK Ja
- IV Ehm, was het toen bij u beiden, gevoel over waar hij vanaf de Schouwburg naar toe zou gaan?
- HK Dat wist ik wel dat ie, vanaf de schouwburg, vanaf de schouwburg gingen ze naar Westerbork.
- IV Dat was een bekende naam?
- HK Westerbork ja dat was de verzamelnaam, dat wisten we, dat wist men al, al een jaar. Ruim een jaar. Daar werden ze verzameld en van daaraf gingen de treinen naar, met de medewerking van de Nederlandse Spoorwegen, gingen ze naar Polen. Van daaraf.

- IV Hoe wist u dat?
HK Nou dat eh, dat wisten we al vrij gauw, dat ze vervoerd waren. Want er werd nou gezegd we gaan naar Polen. Want in het laatste briefje dat ze schreef, we worden naar Polen vervoerd.

00:31:01

[image 01:29:50.19]

- IV Voor, toen u daar door de stad fietste. Richting Schouwborg.
HK Ja
IV Toen was die opeenvolging al bekend? Van je gaat eerst naar, of was alleen Westerbork bekend?
HK Nee, dat was eerst Westerbork. En daarna ging men vandaar verder. En dat hield men dan nog even in Petto, waar je dan heen ging, maar je ging meestal richting Duitsland.
IV Dus er was wel bekend dat Westerbork niet het laatste.
HK Nee, dat was bekend. Dat was bekend, voor mij wel.
IV En het ging dus door.
HK Ja, het ging door. Het was niet de bedoeling dat je in Westerbork bleef. Want er gingen steeds transporten weg en dat ging natuurlijk vanaf Drenthe kwam dat gerucht natuurlijk over heel Nederland. Dat ze Joden transporten zagen. Die werden in Veewagens geladen, en met een vat erin dat men z'n behoefte kon doen en voor de rest, nog erger als vee naar het oosten gestuurd.

00:31:58

[image 01:30:45.05]

- IV Was er om u heen of bij uzelf bekend, u zegt het oosten. Maar waar dat dan was waar ze naar toe gingen en wat ze daar gingen doen?
HK Niet bekend nog, dat kwam later bekend. Dat werd later bekend.
IV Dus er werd gezegd we gaan naar het oosten.
HK We gaan naar het oosten.
IV En wat zou men daar in het oosten gaan doen?
HK Werken. Hele oude mensen en baby's. Je moest daar werken. Nou als ze hele oude mensen en baby's sturen, dat is nooit werken natuurlijk, hè dat kan niet.
IV Vonden meer mensen dat wonderlijk?
HK Dat vonden we wonderlijk als ze ook oude mensen van in de tachtig jaar, en kleine baby's die amper geboren zijn meegingen, dat vonden we wonderlijk ja, dat ze werken moesten. Kijk es van m'n zwager kon ik het me nog voorstellen die was eenentwintig, die dacht ook van ik zal moeten werken, nou ja goed, ik kom er misschien wel doorheen. Mijn zwagertje.
IV Dus, dus...

00:33:00

[image 01:31:44.14]

- IV dus, u keek daar raar tegenaan, of geloofde u het zelfs niet?

- HK Ik geloofde niet dat het goed af zou lopen, laat ik het zo zeggen. Dat geloofde ik niet. Waar ze op dat moment heen zouden gaan dat wist ik niet, maar dat ben ik later aan de weet gekomen. Maar (...?) ze gingen allemaal naar het oosten.
- IV En eh, die vraag die over oude mensen en baby's,
- HK Ja
- IV Waren meer mensen die die vraag stelden of...?
- HK Dat weet ik niet. Dat is wat ik mezelf vroeg, wat moet je nou met oude mensen en baby's, als het om werken gaat. Wat moet je daar mee?
- IV Kwam daar antwoord op?
- HK Nee, maar ik wist hoe ze over Joden dachten in Duitsland, dus ik dacht meteen dat gaat niet goed. Dat gaat niet goed met die mensen, dat ze al Jodenvervolging hadden gehad, dat er mensen werden gedood, de Kristallnacht, de beroemde Kristallnacht onder andere. Die er toen geweest was. Nou er werden Joden mishandeld, werden ook gedood enzovoorts. En bij elkaar gedreven en in synagogen verbrand en dergelijke dingen meer.

IVJa

00:34:01

[image 01:32:42.21]

- HK Dat wist ik, dat gaat mis. Dat gaat mis. En als je ook die haat hoorde, die meneer Hitler en meneer Goebbels vooral over de tele oh niet televisie, vooral voor de radio bekend maken, dat ging mis.

00:34:25

[image 00:34:25.08] (Camera shot is veranderd)

Iemand van de cameracrew: de lamp zit in beeld.

- IV De lamp zit in beeld. Al het volledige half uur, of alleen het laatste kwartier?

Iemand van de crew: alleen nu.

- IV Oké, ja, zeg maar,

00:34:48

[image 01:33:28.08]

- IV Euhm, u ging dus naar de werkplaats met u schoonvader, vandaar nog te voet naar de verzamelplaats...
- HK Ja, Hollandse Schouwburg.
- IV voor opgehaalde mensen, in de Hollandse Schouwburg. Hoe heeft u daar afscheid genomen?

00:35:00

[image 01:33:39.21]

- HK Ik heb voor de deur afscheid genomen. Van de schouwburg. Mekaar de hand gegeven, mekaar omhelst en toen is die naar binnen gegaan.
- IV Kon u daar naar binnen kijken?
- HK Nou ja, laat ik zeggen de zaal kon je niet zien. Je had de hal, zal ik maar zeggen, de vestibule en daar zat er daarnaast was dan zo'n hokje waar altijd de portier in

zat of daar werden de kaarten verkocht. En daarnaast was d'r de poort, de ingang die naar de zaal ging, de zaal zelf heb ik niet gezien. Die heb ik niet gezien, mocht je ook niet in trouwens. En nouja, daar heb ik afscheid van haar genomen, en toen ben ik die kerk ingegaan. Toen ben ik weer naar m'n werkplaats gegaan, heb ik gewerkt. Mn werkplaats weer. Ik was alleen in de werkplaats. Tot de avond toe, en toen ben ik 's avonds ben ik naar een neef gegaan van mn moeder. Van m'n schoonmoe en die woonde na an dus de Kerklaan bij de Hollandse Schouwburg. De Hollandse Schouwburg ernaast en die had een tuin, en die kwam uit op de plaats van de Hollandse Schouwburg.

00:36:07

[image 01:34:44.00]

IV Die woonde. Precies achter.

HK Ja, of naast. Zijdelings, beetje achter end. En daar woonde, en daar kon je dus tegen die schutting aankijken van de Hollandse Schouwburg. En toen heb ik geprobeerd om via de schutting, of ik wat kon doen. Ik kreeg een hamer een knijptang en, en mee, om te doen. En daar lag een grote plant die zat los en die kon ik weghalen, naar me toe halen. Niet te ver uiteraard. En toen stonden ze daar voor. Stonden ze daar naast bij elkaar te praten.

IV Toevallig?

HK Uiteraard kibbelen, want ze deden veel aan kibbelen. Daar hielden ze van, dat was een soort sport kibbelen. Waarover dat ging dat weet ik niet. Ik zeg vader en moeder ssst kom. Nee we durven niet, we durven niet ach god dan krijg je ook last, en Roos mn vrouw, (...?) en die dingen meer krijg je ook last. Ik zeg kom nou maar, dat komt wel goed. Ze dorst dat niet.

00:37:00

[image 01:35:35.14]

HK Er waren twee Joodse mannen, jongen Joodse mannen en die zeggen meneer mogen wij er door? Ik zeg jongen jullie allemaal, ga je gang maar. Waar die zijn gebleven weet ik niet. Die zijn in de nacht weggegaan, in de avond weggegaan. En hoe dat afgelopen is met die twee jonge Joodse mannen, dat weet ik niet. Of ze het gered hebben, dat weet ik niet. Nou binnen onverrichte zaken weer naar huis, toen naar huis gegaan.

IV Was er geen bewaking bij?

HK Nee, nee, in die tuin niet. De bewaker, op de plaats niet. De mensen liepen daar rond. En zij toevallig stonden bij die plant. Bij die hoek. Ik heb hem niet meer kunnen vinden die hoek, schijnen ze allemaal weg gemetseld te hebben. Maar ik bedoel daar stonden ze bij. En het had gekund misschien de doorheen, maar.

IV Hoe kwamen die, konden die twee Joodse mannen door dat gat.

HK Ja jonge jongens. Het was zo'n brede plank. (Dhr Kars geeft met zijn handen de hoogte aan.) Zo'n brede plank.

IV En zij stapten er door heen?

00:38:00

[image 01:36:32.13]

- HK Stapten er door heen.
IV Zeiden ze wie ze waren?
HK Nee,
IV Gaven ze namen?
HK Nee, ik heb geen enkele naam. Mogen we eruit zegt die, ik zeg: 'Joh ga je gang.'
Ik heb niet naar namen gevraagd. Ik heb niet gezegd: 'Wie zijn jullie?' Die namen
de benen.
IV Ze stapten de tuin van de neef in
HK Die stapten de tuin en door z'n huis van de neef eh naar buiten. Ik heb er nooit
meer iets van gehoord.
IV 's avonds?
HK Ja 's avonds was dat.
IV Was er geen spertijd?
HK Nee, toen niet. Nee, toen niet.
IV Welk jaar was het?
HK Drieënveertig. Juni drieënveertig.
IV Mocht je dan, hoe laat was het?
HK Nou ik denk dat het een uur of acht is geweest, acht uur half negen ongeveer.
IV En hoe laat begon spertijd?
HK (...?) dat gold geloof ik gewoonlijk om acht uur. Als er spertijd was. Ik kan me
niet goed herinneren wanneer er weer spertijd was, want ik ben dus een keer ook
achtervolgd, dat ik met spertijd op straat was. Ze hebben me alleen niet kunnen
pakken.

00:39:01

[image 01:37:31.07]

- HK Maar ik bedoel dit, er was toen geen spertijd. Nee.
IV (...?) geen spertijd.
HK Nee, nee toen niet. Ik kan me niet herinneren dat er spertijd was. Nee.
IV Dus die mannen gingen de straat op.
HK En waar ze gebleven zijn weet ik niet. Weet ik niet. Weet ook niet wie het waren.
Maar zonder m'n schoonouders.
IV Dus u weer naar huis...?
HK Toen ben ik naar huis gegaan. Naar toen hoorde ik het hele verhaal van m'n
vrouw, wat er gebeurd was.
IV Was u boos op uw vrouw?
HK In zekere zin wel ja, ja dat ze zo snel de deur had opengedaan. Ik heb er geen
verwijt van gemaakt want het is al erg genoeg als je ouders op zo'n manier
weggaan. Maar ik was er niet blij over gestemd. Ik zeg hoe ken je die deur nou
open doen als je moeder in huis is, je weet toch dat ze vervolgbaar is. Ik bedoel
als je je al niet gemeld hebt op de Polderweg of aan de Schouwborg, dan worden
jullie vervolgd. Dan wordt je vervolgd.

00:40:00

[image 01:38:28.08]

IV Hoelang zijn ze in de Schouwborg gebleven, dat u weet?

- HK Misschien veertien dagen, op z'n hoogst. Dan zal ik de papieren op moeten pakken op z'n hoogst.
- IV En, en toen?
- HK Nou toen niks meer, toen was alles afgelopen. Ze hebben ons nog vanuit Westerbork kunnen laten berichten wat ze hebben wilde, een paar dingen wilden hebben. En graag wat eten en drinken (...?) en lekker eten. Nou ja we hebben het zo mooi mogelijk gedaan als het kon. Wat we konden krijgen. Roomboter en dergelijke dingen meer, lekkere dingen. Ik hoop dat het aangekomen is en dat het onderweg niet gepikt is.
- IV Een pakket van gemaakt en opgestuurd.
- HK Een pakket, die kwamen niet altijd aan. En m'n schoonzusje die zat in Vught, die was al eerder opgepakt. Die zat in Vught, en die smeekte steeds om wat te sturen, om wat te sturen, om wat te sturen. En we hebben gestuurd en kregen steeds bericht, verwijt[verweet] dat we niks stuurden.

00:41:05

[image 01:39:30.13]

- HK Dus die is onderweg of in het kamp zelf gepikt. Ze hadden allemaal honger.
- IV Wanneer is uw schoonzusje opgepakt?
- HK In dezelfde periode. Even voor m'n schoonouders.
- IV Waar?
- HK In Amsterdam, bij de woning. Die was ondergedoken bij ons, die was toen ondergedoken toen woonden we nog in de Woubruggestraat (...?) was ondergedoken. En eh toen zegt ze ik moet kleren hebben. Ik moet kleren hebben zegt ze. Was een vrouw, knappe vrouw naar de grote garderobe had ze. Ik zeg meid doe dat nou niet want als je daarnaar toe gaat, ik zeg, je bent je hebt je bent niet opgekomen, je bent niet op komen dagen.
- IV Waar wilde ze naar toe voor d'r kleren?
- HK Naar huis. Toen woonde ze nog bij de moeder thuis, bij de vaders thuis. En eh ik zeg doe dat nou niet want als je dat doet, je hebt kans dat ze je, dat ze op de loer staan of wat dan ook.

00:42:00

[image 01:40:22.23]

- HK Nou nee ik ga naar huis toe. Die heb de hele weg moeten lopen van West naar Oost. Helemaal naar betondorp.
- IV Waarom?
- HK Naar Betondorp. In de Brinkstraat woonde ze.
- IV Waarom ging ze lopen?
- HK Heh?
- IV Waarom ging ze lopen?
- HK Tram kon niet als Jood als Jodin. Kon je niet doen. Ze had dat wel geen ster op maar eh het Joods uiterlijk was zo, sprekend. En dan door de binnenstad heen. Dus die is gaan lopen. Die is gaan lopen. En die kwam daar aan die was nauwelijks vijf minuten binnen en toen kwamen er twee agenten aan de deur. Is mejuffrouw Beleeuw(...?) aanwezig? Mn schoonmoeder stond aan de deur. Om ze

te woord te staan, ze werd gewoon opzij geschoven en ze gingen naar binnen. Ze kreeg een kwartier de tijd om haar spullen bij elkaar te halen.

IV Wat voor agenten?

HK Gewoon agenten, Amsterdamse politieagenten. Of ze in burger waren of geüniformeerd dat weet ik niet, dat weet ik niet. Dat weet ik niet. Ik heb ze ook wel geüniformeerd mensen uit huis zien halen. Heb ik ook wel gezien.

00:43:00

[image 01:41:20.18]

IV Waar?

HK In de, veel in de buurt van de Rivierenbuurt. Waar ik veel kwam.

IV Zag u meerdere ophalingen?

HK Ja meerdere. Ja.

IV Hoelang duurde zo'n ophaling?

HK Heel gauw, mensen stonden al klaar. Hadden schijnbaar, hadden al een koffer klaar en gingen vaak meteen mee. Soms met de nodige treurnis, maar meestal gingen de mensen als makke hondjes mee.

IV En was daar publiek bij?

HK Heh?

IV En was daar publiek bij?

HK Nee, nee dat is juist het (...?) Als je met auto's komt en met alles eraan, dan krijg je publiek. Maar als zo iemand aangebeld aan de deur en zo iemand komt beneden, ga maar mee, een tegelijk. En die brachten ze dan weg en volgende keer bij die ander ee

IV (...?). Dus er was geen publiek bij. Je liep er langs en eh de meeste mensen, nou ja goed Joden. Zo zo zo veel strijdmakkers hadden we niet in Nederland hoor.

00:44:01

[image 01:42:19.15]

HK Die lief waren voor de Joden. Helemaal niet, ons land heeft de meeste Joden verhoudingsgewijs verloren van alle landen.

IV Zag u iets van verontwaardiging of?

HK Welles, welles zeker.

IV Wat

HK Nou zo wel es schandalig, en zo langslopen: 'schandalig, schandalig, schandalig', ja ja. Maar doe d'r eens wat aan.

IV Zei iemand iets tegen agenten of tegen de mensen

HK Nee, niet altijd. Nee, de vier of vijf keer dat ik dat meegemaakt heb. Was ik de enige die tegen een agent wat zei. 'Ken je niet doen alsof ze niet thuis zijn weet je wel. Ken je niet doen alsof ze niet thuis zijn', nou dan zeiden ze 'Bemoei je er niet mee.'

IV Dat was u vaste vraag?

HK Ja, 'Kan je niet doen, ach doe gewoon alsof ze niet thuis waren.'

IV En dan antwoorden ze altijd hetzelfde.

HK Ja was hetzelfde. 'Bemoei je er niet mee'. Of ze zeiden helemaal niks.

00:45:00.19

[image 01:43:16.03]

- HK Zo ging dat.
IV En zij werd, euh dus opgehaald. Bij haar ouders thuis.
HK Ja in de Brinkstraat in Betondorp.
IV Door Nederlandse agenten.
HK Door Nederlandse agenten.
IV En waar werd ze naar toegebracht?
HK Naar Vught.
IV Wat is daar?
HK Polderweg, dat was een strafkamp.
IV Vught was een strafkamp.
HK Het was een concentratiekamp Vught
IV Waarom daar naar toe?
HK Omdat ze strafbaar was, want ze had zich niet aangemeld. En daar heeft ze een tijd gezeten. En euh daar heeft ze een paar maanden gezeten. En ze heeft nog voor Philips gewerkt in Eindhoven, dat ze daar naar toe vervoerd werden, dat ze werken moesten in Eindhoven. En toen is ze daar in de loop van aantal maanden, is ze er weggehaald en heb ze toen kans gezien (Dhr Kars staat op van zijn stoel) wacht even.

00:46:00

[image 01:44:13.24] (Dhr Kars is opgestaan en even uit beeld)

00:46:03

[image 01:44:16.22] (Dhr Kars komt in beeld met roze map)

- HK En heeft toen kans gezien een uh wacht even, en heeft toen kans gezien een euh dingetjes uit de trein te gooien een ansichtkaart, een ansichtkaart dat ze weggevoerd werd, naar Polen. Dat was het.
IV Toen ze van Vught naar Polen
HK Onmiddellijk naar Polen. En ze is daar in Auschwitz vergast.
IV Ze heeft een ansichtkaart uit het.
HK Huh?
IV Ze heeft een kaart uit het
HK Uit de trein gegooid, een ansichtkaart, ja een briefkaart.
HK (Dhr Kars haalt een grote envelop leeg en zoekt naar de kaart)
HK Zoveel van die brieven, die schreef ze vanuit Vught. Met potlood uiteraard, pen was er niet, inkt was er niet.

00:47:03

[image 01:45:14.06]

- HK En zo is het gebeurd.
HK Zo ging dat in die jaren.
HK Ik zie hem zo gauw niet. Maar ze heb ergens een briefkaart, een briefkaart heeft ze de trein gegooid op de spoorbaan, en de vond een spoorwegaarbeiders vrouw

vond hem, die Berlijn (..?) huis had. En die heeft mij, ons via een euh gesloten envelop doen toekomen. Doen toekomen.

IV Hij moet daar bij zitten?

HK Heh?

IV Hij moet daar bij zitten?

HK Hij moet er bij zitten.

HK Hij moet er bij zitten, dacht ik.

00:48:01

[image 01:46:09.07]

IV Kijkt u maar rustig hoor, we hebben alle tijd.

HK Ja.

(Dhr Kars zoekt tussen de papieren.

HK Nou moe

HK Ik heb hier nou allemaal brieven die vanuit het kamp worden gestuurd he. Uit Vught. Aan een Kamp.

IV Wat schreef ze uit het kamp voor dingen?

HK Nou eh over de gang van zaken. En ze schreef dat ze eten wilde hebben en al die dingen meer. Want ze kregen er haast niks. Maar koolsoep en een stuk brood, vaak een korst. Een korst brood, dat schreef ze. En of wij dan eten wilde sturen. Nou dat hebben we zoveel mogelijk gedaan maar het kwam vaak niet aan.

00:49:02

[image 01:47:08.17]

HK Nou ze hadden er allemaal honger, dat moest je dan naar de Joodse Raad brengen dat pakket. En dan maar hopen dat het goed aankwam.

IV Wie waren dat de Joodse Raad?

HK Dat was op de Koningsbrugwal, dat waren diverse mensen, namen ken ik daar niet van, maar dat waren diverse mensen die daar dan de zaak verzorgde. Dat was de kaart dan hoe een Joodse kaart eruit zag.

IV Kunt u het laten zien aan de camera?

HK (Dhr houdt een papier in beeld met een pasfoto)

IV Van wie is deze kaart?

HK Van m'n eigen, van mijn vrouw.

HK Goed?

IV Ik zie op twee plaatsen, ik zie daar haar foto.

HK Ja

IV En links en rechts een J.

HK Dat is een Jodin. Een Jood. Alle Joden kregen zo'n kaart.

00:50:04

[image 01:48:07.09]

HK Het werd in 41 uitgereikt.

IV Door wie?

HK Door de Nederlandse staat dan, door de bezettende macht.

HK Werde het uitgereikt.

- IV Deze, dit is een briefje uit Vught.
HK Dit is een briefje uit Vught. Ja. In potlood men had geen inkt. Waar die kaar ineens is gebleven.
IV Had u gevoel dat u brieven, onderweg nog gelezen voordat ze.
HK Ik weet niet of ze nog gecensureerd werden, dat weet ik niet. Dat weet ik niet of ze gecensureerd werden.
IV Schreef ze details over de situatie daar?
HK Over haar eigen situatie ja. En dat scheen blijkbaar ongecensureerd door te komen. Over haar eigen situatie schreef ze, ja, ja.

00:51:01

[image 01:49:02.08]

- HK Dat zie je op het laatste moment, dan zie je het niet. Maar zo is het gebeurd.
IV Kunt u een stukje van deze brief lezen?
HK Huh?
IV Kunt u een stukje van deze brief lezen, deze brief is uit Vugt.
HK Ja,
IV Ze schreef in potlood.
HK In potlood.
IV Datum?
HK De datum is, datum nou?
HK (Dhr Kars leest voor) 'Lieve pa, liefste Eddy, dat was haar eh haar verloofde. Ik loop hier, ik hoop dat jullie allen deze brief in gezondheid zullen ontvangen en ook dat jullie alles van Amsterdam zijn, en nog in Amsterdam zijn.

00:52:02

[image 01:50:01.09]

- HK Eddy je brief in de 18de heb ik de 23ste ontvangen. De pakjes wat ik van vader en moeder heb ontvangen was de de 14de mei. Ook jou pakjes, en het het pakje van, en het pakje boter heb ik ontvangen en het laatste pakje van 24 mei heb ik de 27ste ontvangen, daar zat geen boter in, daar zat geen boter in dus ik denk dat er een pak weg is geraakt. Als het nog kan, stuur dan nog wat rabarber, of iets wat lekkers is, rabarber daar was ze gek op. Waarom schrijf je helemaal niet, man ik heb in minstens 4 weken geen brief gehad, ik hoop toch dat alles goed met jullie is, ook Rosa en Herman en de kinderen vooral de groeten en bedankt voor het wat te sturen.

00:53:00

[image 01:50:57.04]

- HK Hoe is het met Ro, moet ze nog bevallen? Schrijf dat eens en als je niet, als je nog wat vispasta voor me hebt, ik was dolblij met je brief, en ik heb je pakje waarvoor, want ik was bang dat er iets was. Ik hoop dat jullie al mijn brieven krijgen de groeten ook van familie Lap, Niek het beste met Ed en ga dan maar met Herman en hou goede moed, en hoop maar op spoedig weerzien je liefhebbende Reintje'.
HK Ik krijg het er een beetje van te pakken. Ja.

HK Er is wel een afdruk van die briefkaart geweest onder andere, er is potlood (...?)
IV Kunt u hem lezen?

00:54:03

[image 01:51:57.00]

HK Ik zal proberen of ik het lezen kan. Dat is het laatste.
IV Deze kaart is uit de trein gegooid?
HK Een briefkaart uit de trein gegooid ja. Die is uit de trein gegooid er zat zo'n, zo'n gewone postkaart weet je wel, met potlood. En die is toen aangekomen. Die is door een spoorwegvrouw is die gevonden en die heeft hem naar ons gestuurd.
IV Kunt u hem lezen? Of is die niet meer te lezen?
HK Ik weet niet of ik daar nog de andere afdruk van heb. Ik heb er toen afdrukken van gemaakt.
IV Dit stukje

00:55:01

[image 01:52:53.16]

IV Huh??
HK 'Liefste Eddy, liefste Eddy, we hopen mekaar weer te zien, allemaal dag, echt dag gewenst door Reintje.' Dat was het laatste van de briefkaart. Het laatste. (...)
IV We hebben even gezocht maar we konden de kaart niet vinden.
HK Nee, jammer.
IV Wel de afdruk van de kaart die u heeft gemaakt.
HK Ja een klein stukje maar.
IV Kunt u zich herinneren wat op de kaart stond?
HK Nou ze, ze schreef op de kaart dat ze heel dun gekleed was, dat ze alleen maar een jurk had en een paar klompen en een jasje en dat ze zo naar Polen werd gestuurd. Dat schreef ze. De kaart en dat ze afscheid, tot ziens allemaal enzovoorts. En tussen Vught en eh Nederland hebt ze die kaart uit de trein gegooid en kwam, Eindhoven is het gebeurd waarschijnlijk en een vrouw bij Aalst bij Eindhoven spoorwegvrouw vond die kaart.

00:56:03

[image 01:53:52.02]

HK En die heeft m toegestuurd.
IV En dat is ook het laatste bericht wat u van haar heeft gekregen?
HK Was het laatste van haar, daarna hebben we niks meer gehoord.
IV Wat is er met haar gebeurd?
HK Vergast.
IV Waar?
HK Auschwitz
IV Weet u wanneer?
HK Èh, dat kan ik ook.. (HK loopt weg.)
HK Komen de boeken er bij.
IV Wat is het voor een boek?

HK Dat is het dodenboek, voor alle honderd en drieduizend Joden die om het leven zijn gekomen, in eh Auschwitz of wat dan ook, De Leeuw

00:57:00

[image 01:54:47.13]

HK Wacht even, Reintje de Leeuw, geboren 1906-1907 de 31-1-1944 in Auschwitz.

IV Dank u wel. Euhm nog even terug u zag arrestaties in zuid zei u in de Rivierenbuurt. Altijd Nederlandse agenten?

HK Ja meestal Nederlandse agenten, ik heb geen Duitsers mensen zien oppakken.

IV Het ging altijd rustig zie u.

HK Ja met die enkele mensen die uit hun huis kwamen was dat rustig. Er kwamen geen auto's aan te pas, die mensen werden te voet meegenomen en gingen dan of met de tram, of te voet naar eh naar waar ze naar toegebracht werden. Eerst naar de Polderweg en later naar de Hollandse Schouwburg.

IV Nog even terug naar uw huwelijk

00:58:03

[image 01:55:47.18]

HK Ja

IV U trouwt in 1940,

HK Ja, de vijftiende juni.

IV Dus de oorlog is dan al`.

HK Net gecapituleerd.

IV U trouwt met een Joodse vrouw,

HK Ja,

IV Was dat moeilijk?

HK Nee geen cent moeite, geen cent moeite.

IV Hoe reageerde de familie?

HK Nou m'n moeder vond het niet leuk, laat ik zeggen, maar daar trok ik me niks van aan, die had wat tegen Joden. Het spijt met dat ik het zeggen moet. Maar eh ik ben met dr getrouwd en ik trok me van niemand wat aan van wat ze er van zouden zeggen. Nee.

IV Wat had ze tegen Joden dan?

HK Nou ze mocht Joden over het algemeen gewoon niet. Mocht gewoon Joden niet. Ze mocht ze niet.

IV Kwam dat meer voor?

HK Alleen bij m'n moeder hoofdzaak. Thuis verder niet, m'n vader niet. Met vader had ik geen last.

00:59:01

[image 01:56:43.19]

IV Euhm was er verder iemand in de omgeving die zei, is dat wel een goed idee?

HK D'r is niemand die me heb gezegd om het af te raden. Ze hebben me wel bewonderd om de moed om het te doen, maar ja moedig was het niet. Maar niemand heeft het me afgeraden. Het was onze beslissing.

IV Men vond het in 1940 hier en daar moedig om met een Joodse vrouw te trouwen.

- HK Ja.
IV Waarom werd het woord moed gebruikt?
HK Huh?
IV Waarom vond men dat moedig?
HK Nou omdat men geloof ik wel een beetje wist zo ongeveer dat dat niet goed was met die Duitsers. Ze hadden het niet goed voor, want je hoorde van wat ze in Duitsland hebben geflikt, dat flikte ze in alle gebieden want in Polen hadden ze ook verschrikkelijk huisgehouden. Daar waren ze in 39 binnengevallen, en toen hebben ze ook verschrikkelijk huisgehouden. In Poolse getto's.
IV Euhm voor de oorlog.
HK Ja
IV Dertiger jaren.
HK Ja
IV Zei u kwamen er al veel Duitse Joden naar Nederland.

01:00:03

[image 01:57:43.05]

- HK Ja, ja rijke Duitse Joden. Rijke Duitse Joden. Overall en die werden meteen ingehaald. Die arme Duitse Joden die ze dan hielden, de meeste werden dan teruggestuurd door de grens. Maar die ze dan hielden werden ook, daar is Westerbork door ontstaan, die werden daar in Westerbork gehuisvest.
IV De arme Duitse Joden?
HK Ja de mensen die dan niet zo, die dan toegestaan werd om in Nederland te verblijven. Maar over het algemeen werden de arme Joden, weggehouden. Die werden weggehouden. Maar de rijken Joden die mocht er, er wel in komen die konden zichzelf bedruipen, en ze brachten ook nog eh, een confectiecentrum brachten ze mee. Ja had daar in Duitsland grote confectie centrum, waar confectie werd gemaakt en dat namen ze mee. En dat gaf wel wat werk over het algemeen in de Holland. Dat bracht wat levendigheid in Amsterdam. Dat was best te gebruiken in 35, 36, in die periode.

01:01:02

[image 01:58:39.06]

- IV Soort economisch..
HK Economisch ja.
IV Euhm u schoonvader fietst naar de schouwburg weer, verdwijnt in de schouwburg en u neemt afscheid en u ziet hem nog even door de plank. En u zegt hij blijft veertien dagen in de Hollandse Schouwburg.
HK Ongeveer veertien dagen, ja.
IV Had u toen nog contact met ze.
HK Nee, op brief schriftelijk. Er werd wel schriftelijk gezegd dat ze nog een paar wensen hadden, of we daaraan konden voldoen. En daarna, na Westerbork hebben we nog contact die brieven die heb ik dan niet meer, maar vooruit die werden getikt. Hij had ze geschreven gezien. Getikt waar ze dan nog wensen hadden kun je dit, en kun je dat, kun je wat sturen, kun je kleren sturen, kun je eten sturen,

enzovoorts, enzovoorts. En na twee en twintig juli geloof ik zijn ze allemaal weggestuurd.

01:02:00

[image 01:59:35.14]

- HK En zijn vrij snel, vrij snel zijn ze 2-7-43 zijn mijn schoonvader en schoonmoeder is Sobi, is in Sobibor om het leven gebracht. Vlak na hun aankomst, daar in Sobibor zijn ze om het leven gebracht.
- IV De keren dat u pakketten stuurde naar Westerbork, stuurde u dat direct?
- HK Nee, dat ging via de Joodse Raad.
- IV Moest u dan zo'n pakket brengen?
- HK Heh?
- IV Moest u zo'n pakket brengen naar de Joodse Raad.
- HK Ja, brengen.
- IV Hoe zag het er daar uit?
- HK Nou er was een dame die er zat en die de dingen ontving. En eh dat wordt dan doorgestuurd. Die pakketten. En eh ja er zal wel onderweg wat uitgepikt zijn denk ik.

01:03:01

[image 02:00:33.20]

- HK Want m'n schoonzuster heeft toen nog een hele brief op poten geschreven, dat ze niks van ons hoorde, en niks te eten en te (...?) in satirische zin schreef ze dat, dat ze niks hoorde van ons en het te eten en te drinken, dat we bedankt werden voor de heerlijke roomboter, en de heerlijke dit, en de heerlijke dat, nou ja als ze terug zou komen dan zal ze me wel eh, he zou ze ons er wel eens even over onderhouden. Maar daar is niks van gekomen, helaas. Was het maar waar geweest.
- IV U had graag gehad dat ze nog even kwam klagen?
- HK Plagen nou ja, plagen.
- IV Klagen?
- HK Klagen, nou ja klagen.
- IV Kwam u binnen echt bij de Joodse raad? of alleen aan de deur?
- HK Nee, ik kwam binnen bij de Joodse Raad, kantoortje. Er was een kantoortje op de (...?)brugwal. Waar ik de zaken afleverde. Daar was dan een deel van de Joodse Raad enzovoorts.
- IV Kwamen daar ook andere mensen, zag u ook andere mensen?

01:03:59

[image 02:01:29.11]

- HK Nou toen ik er kwam was ik helemaal alleen, dus ik weet niet of er nog meer kwamen of niet.
- IV Dat feit dat u getrouwd was met een Joodse vrouw,
- HK Ja
- IV Euhm u zei u beschermde haar enigszins.
- HK Ja

IV Hoe werkte dat dan?

HK Nou, dat werkte van kijk es, euh de meeste Joodse gemengde huwelijken werden gespaard over het algemeen. De meeste Joodse huwelijken werden gespaard. Wat wel van Joden werd gedaan is dat ze werken moesten in Noord Holland, aan de bunkerbouw enzovoorts. Dat heb ik wel meegemaakt. Maar over het algemeen er zijn er ook bij natuurlijk die niet gespaard werden, maar hierboven had ik een buurvrouw en die had ook een Joodse man en die was officier geweest in het Nederlandse leger, en die werd als krijgsgevangene behandeld, maar die is nooit meer teruggekomen. Was ook een Jood. M'n buurman, de man van de buurvrouw boven. Die is nooit teruggekomen.

01:05:00

[image 01:02:27.23]

IV Zijn er nog meer mensen uit u schoonfamilie, die eh opgepakt?

HK M'n hele schoonfamilie is radicaal opgeruimd. Is radicaal, allemaal gepakt, en allemaal niets van teruggekomen. Mijn schoonvader had niet veel familie meer, maar mijn schoonmoeder had wel familie, had nog zusters, die getrouwd waren en die werden allemaal opgepakt en verdwenen. En niemand van teruggekomen, niemand.

IV Die Joodse onderduikers die bij u thuis waren?

HK Zijn er allemaal levend uitgekomen. Levend. Allemaal levend.

IV Euhm ging dat goed met die Joodse onderduikers hier binnen.

HK Met sommige wel en met sommige niet. En ja je hebt mens, je weet hoe, de ene mens ligt je beter dan de andere mens.

01:06:04.22

[image 02:03:29.15]

HK Maar goed dat ga je niet op de spits drijven. Want daar heb je niks aan, maar over het algemeen ging het redelijk. Ja dat ging heel goed. Het ging wel vrij redelijk. Ja, een hebben we er bijna 3 jaar, ruim 3 jaar in ons gehad en dat was een leuke, leuke meid. Direct in huis houden en deed er werk, en die kreeg een zakgeldje enzovoorts en al die dingen meer, want die had niks.

IV En die kon nooit naar buiten?

HK Ah joh ze hebben hier staan krijzen als je weet niet wat. Hier, dat werkt niet aan de rand van de stad. Je moet je voorstellen, dat was allemaal weiland. Allemaal weiland. Geen van allen had de ster op natuurlijk. Maar die liepen zo vrij heen en weer als een wilde. En gingen ook wel de stad in. M'n vrouw ook dan gingen we de stad in, mijn vrouw heeft, Eer de Here het toekomt, hele Hongerwinter voor eten gezorgd. Noord- Holland ingegaan en al die dingen meer.

01:07:02

[image 02:04:24.16]

IV Terwijl ze Joods was.

HK Ondanks dat ze Jood was, was niet bang. Was niet bang. Kon goed haar woordje doen, en ik moet zeggen wat het eten betreft hebben ze geweldig, in een (...?) heeft ze zich geweldig geweed. Ik kan niet anders zeggen. Ere wie ere toekomt.

- IV Hoe eindigde de oorlog?
HK Hoe eindigde de oorlog?
HK Nou toen kregen we verschil van mening. Over diverse dingen, en toen wou ik niet meer. Maar dat is een beetje oud zeer, waar twee keifen hebben twee schuld. Laten we zo zeggen.
IV U bent gescheiden.
HK Gescheiden.
IV Ben ik ook iets vergeten te vragen?
HK Nee ik zou niet weten wat. We hebben het zo'n beetje gehad dacht ik. We hebben het zo'n beetje gehad. En verder heb ik alles schriftelijk, euh neergepend.

01:07:59

[image 02:05:20.01]

(HK schudt de interviewer de hand)

HK Graag gedaan, Martin.

01:08:04

[image 02:05:24.18] (beeld op zwart)

File 2

00:00:00

[image 05:39:18.08]

00:00:43

[image 00:00:43.06]

(Dhr Kars in beeld met een papier voor zich houdend.)

- IV We gaan toch nog even verder want u heeft het een en ander gevonden. Wat is dat wat u in handen heeft nu?
HK Hier heb ik dus, mn schoonouders zijn dan naar Westerbork gestuurd, vanuit Amsterdam. En die verzoeken dan of we het een en ander willen opsturen.
IV Wat staat daarin, kunt u het lezen?
HK Daar staat erin. Wil je de bovenste of de onderste hebben?
IV Leest u maar een stukje.
HK 'Nou, lieve Roos, Rosa ik wil, wil jij per omgaand (...?) sturen. Voor vader een lang hemd, een lange onderbroek, voor warm goed. Scheermesjes, hulpgerei, sigarettenpapier, lucifers emaile drinkkruik. Voor moeder een paar goede hemdjes, 2 goede geen oude directoires en goede onderjurk, het gaat bij beide vooral om warm goed voorts moeder haar nieuwe, haar blauwe japonnetje. Tafelmes, ons eigen vorken en lepels, stofkam en stuur van alles het beste, hartelijke groeten en dan voor alle moeite en zorg.'
IV Staat er verder nog iets op de brief?
HK Ja das weer een andere brief.
IV Mag ik hem nog even zien?
HK De bovenste heb ik voorgelezen. (HK houdt brief voor de camera)

00:02:00

[image 03:01:46.13]

HK Kun je het zien?

IV Ja, wat is het voor 'n stempel wat er op staat?

HK Dat is een stempel, het is echter verboden om onbewoonde kamers of woningen te betreden. Dus je moest naar een woning toe, dat moest je speciaal vragen. Alle bagage pakjes dergelijke sturen naar de Plantage Kerklaan 25.

IV Wat was daar?

HK Daar was dan de Joodse Raad een verzamelpunt, om pakjes te brengen. Vroeger was dat de Oude Schans 92, en de Jan van Eijckstraat. Maar nu was het in Plantage Kerklaan 25. De eerste keer was ik op de plantage, in euh. Ik had gezegd, Burgwal (...?) maar het was Oude Schans.

IV Welke woning mag je niet betreden volgens de stempel?

HK Hun woondeel was half afgesloten. `

IV Door wie?

HK Door de politie, door de politie en dan moest er een sleutel ingeleverd worden.

IV Kunt u dat laten zien, die stempel?

HK (Dhr Kars houdt brief voor zicht)

IV Waar staat die?

IV Links onderaan bovenste briefje.

00:03:05

[image 03:02:048.16]

IV Dus u mocht de woning van uw schoonouders niet meer in.

HK Nee, dan moest je de sleutels opvragen, waar weet ik niet precies, we moesten de sleutels opvragen. En dan konden we de woning in.

IV Wat is er met de woning en de spullen gebeurd?

HK Die zijn gepulst.

IV Wat is dat?

HK Dat was een firma Puls, een verhuisfirma Puls in Amsterdam. En die die kreeg werk en die moest al die woningen leeghalen, en heel die rommel werd naar Duitsland gestuurd. Al het, alle goederen, alle meubelen en alles ging naar Duitsland, in Rijnaken. En daarvandaan dat woord gepulst, omdat de firma puls dat deed.

IV Heeft u nog gezien dat, dat huis werd leeggehaald?

HK Dat heb ik niet gezien, ik heb wel sommige huizen gezien in de Jodenbreestraat, maar niet van mn schoonouders. Kon ik ook niet trouwens.

00:04:00

[image 03:03:41.10]

IV Gebeurde dat vrij kort of direct na.

HK Nou, naar een paar weken, werden die woningen leeggehaald. Dus die firma had dag en nacht werk kun je wel zeggen.

- IV Dus het is mogelijk dat de spullen waar u spullen waar uw schoonouders hierom vragen vanuit het kamp, dat die eigenlijk al uit het huis weg zijn.
- HK Dat weet ik niet zeker omdat mijn vrouw heb dat geregeld dus ik weet niet zeker dat ze er nog waren of niet. Schijnbaar waren ze er wel, want het is kort nadat ze opgehaald waren. Dat is kort nadat ze opgehaald waren.
- IV Staat er in het tweede briefje nog iets?
- HK Och dat is dan ook iets dergelijks. Dat ze alleen maar vragen. Lieve kinderen, ik had nog graag een blikken doos van twintig centimeter bij twintig voor scheergerei in te leggen. Een doos davitamine vijf, stuur als het kan iets kaas, of iets anders op het brood. Jam is ook goed. Geen brood, doos, twee doosjes voor zeep, kunnen gerust doosjes van sigaretten zijn. Je hebt een tafelmes vergeten erbij te doen, bedankt voor het gezondene en groeten aan de kinderen en voor jullie allemaal H de leeuw.

00:05:03

[image 03:04:41.15]

- HK Dat was dus d'r vader die dat schreef. En zo heb ik een paar van die brieven.
- IV U heeft nog een brief uit Vught.
- IV Nog even kijken, nog even kijken naar de eh het ding.
- HK (HK houdt brief voor zich) Dat is van d'r vader en moeder he. Toen ze in Westerbork waren.
- IV De onderste.
- HK Toen waren ze in Westerbork.
- HK Kun je het zien?
- IV Konden ze de brieven eh zelf typen daar in Westerbork?
- HK Nee, dat werd gedaan. Dat werd gedaan.
- IV Dus zo heel vrij kon er ook niet geschreven worden.
- HK Nee, ja.
- IV Hier is een brief uit Vught.
- HK Ja die is met potlood. Maar dat is een sarcastische brief. Dat was van mn schoonzus

00:06:00

[image 03:05:37.04]

- HK en die beweerde dat ze nooit iets hoorde, ondanks dat we pakketten stuurden, ze beweerde dat ze nooit iets kreeg. En nou krijg je iets sarcastisch. Moet je hem even hebben zo? (Dhr Kars houdt de brief voor de camera). Even zo?
- IV Met potlood geschreven?
- HK Ja dat was er niet. Tis concentratiekamp, het was een concentratiekamp. Gezien?
- IV Ja dank u wel.
- HK 'Beste Ro, omdat je me zo goed verzorgd. Zal ik jou ook maar deze brief schrijven, en ook omdat ik meer, maar anders heb, niemand anders meer heb. Allereerst wordt je heel heel heel hartelijk bedankt voor de mooie pakketten die je me iedere week stuurt. Nu een maand lang, vanaf dat Eddy weg is, voor alles ben ik je zeer dankbaar. En voor al het brood, boter, kaas, jam, worst, vlees,

en fruit, enzovoorts, enzovoorts. Maar je moet maar zo denken, als ik ooit nog eens zie dat ik dat wel met je zal verrekenen.

00:07:03

[image 03:06:37.01]

HK Das vast. verder heb ik niets geen nieuws voor je. Jij en heel weinig tijd, en net als jij heb je maar een keer in de zes maanden geschreven, dat is ook erg opofferend. Dat geldt niet alleen voor jou, maar ook voor je man. Reintje de Leeuw.'

HK Dus het was een sarcastische brief. En we weten niet beter of alles is aangekomen. Dus die hebt al die tijd niks gehad. Niks extra's en ze kregen niet veel. Nou dat is dan die ansicht, die briefkaart. Die door haar geschreven is toen ze in de trein zat, en dr uitgegooid werd en die is door een spoorweg arbeidersvrouw gevonden. En die heeft hem ons in een gesloten enveloppe opgestuurd.

IV Het laatste bericht.

HK Het is een laatste levensteken van Reintje dan uit Vught.

HK Ik kan het proberen te lezen, moet ik het doen?

IV Graag.

00:07:59

[image 03:07:30.21]

HK 'Liefste Eddy, Ro, Herman, op het ogenblik sta ik in de trein naar Polen. Na al die tijd te hebben uitgehouden. Ik hoop jullie nog eens terug te zien. Heb daar niets meer dan een paar klompen, en een streepjurk, een broek en een hemd. Verder niets. Geen handdoek of of zeep, niets, niets niets. Liefste Eddy, hou je flink ik hoop je nog eens terug te zien. Pa, opetrug (...?) ga naar de familie Abutelje (...?), op Afrikaanderplein en dat, Dien ook weg moet. Nu liefste, vele vele kussen en hopen op een waar weerzien, al alle gekust en het beste gewenst door Reintje.' Dat is het document over hen.

IV Mag ik hem nog even zien?

HK Ja natuurlijk, wacht even. (HK houdt briefkaart voor zich)

00:09:01

[image 03:08:30.05]

HK Kun je de letters zien?

IV Ja.

HK Ik kan hem wel met inkt overschrijven, maar dan is een jood een niet meer (...?) als ik dat doe.

IV Laat u hem maar zoals het is.

HK Zo is het.

HK Allemaal geweest. (Dhr Kars maakt een wegwerp gebaar, en gaat mn zn hand door zn haren, slaat vervolgens het boek voor hem dicht.)

IV Dank u (schudden elkaar de hand.)

HK Graag gedaan

HK Hoop elkaar nog weer eens te zien.

00:09:51

[image 03:09:18.17]

00:10:06

[image ?]

EINDE

